

619. De gezagsbeëindigende maatregel bezien door de bril van de kinderrechter

MR. L.E. DE WOLF

Gezagsbeëindiging is een jeugdbeschermingsmaatregel die het familieleven van de betrokkenen ingrijpend aantast. De kinderrechter zal daarom in iedere zaak een zorgvuldige belangenafweging moeten maken om te bepalen of gezagsbeëindiging noodzakelijk is in het licht van artikel 8 lid 2 EVRM. In deze bijdrage komt aan de orde welke factoren de kinderrechter in die afweging betreft in de situatie dat het kind al in een pleeggezin woont. Het antwoord op die vraag wordt gegeven aan de hand van feitenrechtspraak uit 2017 en 2018.¹

Hieronder schets ik eerst in het kort welke internationale en nationale normatieve toetsingskaders de kinderrechter bij beslissingen omtrent gezagsbeëindiging in het oog dient te houden. Daarna ga ik in op de factoren die de kinderrechter in zijn oordeelsvorming met betrekking tot een verzoek tot gezagsbeëindiging laat meewegen. Daarbij komt ook aan bod hoe de kinderrechter die factoren tegen elkaar afweegt.

Het internationale toetsingskader

Het recht op ouderlijk gezag is een fundamenteel onderdeel van het recht op gezinsleven zoals vervat in artikel 8 EVRM.² Als het ouderlijk gezag wordt beëindigd met het doel om de banden tussen ouder en kind permanent te verbreken, dient de kinderrechter dan ook te motiveren dat de maatregel *dwingend* is vereist in het belang van het kind. Daarbij is van belang dat het streven naar herstel van de banden tussen ouder en kind voorop staat.³ Dit streven is niet alleen in het belang van ouders: ook kinderen zijn er het meest bij gebaat als zij bij hun ouders kunnen zijn (zie ook artikel 18 IVRK).⁴ Voordat niet meer naar gezinshereniging toegewerkt hoeft te worden, moeten alle middelen om ouder en kind toekomst met elkaar te geven daarom uitgeput zijn.⁵

De verplichting van lidstaten om zo snel als redelijkerwijs mogelijk gezinshereniging te realiseren, gaat niet meer op wanneer dat de gezondheid en ontwikkeling van het kind zou schaden.⁶ De beslissing om niet meer toe te werken naar gezinshereniging vraagt echter wel om een gedegen onderbouwing; daarvoor is meer nodig dan dat de pleegouders een betere opvoedingsomgeving kunnen bieden dan de biologische ouders⁷ en ook een vijandige houding van de ouders ten opzichte van de hulpverlening is daarvoor niet voldoende.⁸ In dat kader is wél van groot belang dat kinderen kunnen opgroeien in een gezonde en veilige omgeving. Rust en stabiliteit in het dagelijkse leven dragen daaraan bij.⁹ In het verlengde daarvan neemt het EHRM ook de omstandigheid in aanmerking dat het kind al gedurende een ‘considerable period of time’ in een pleeggezin verblijft.¹⁰ Gezinshereniging zou de positieve ontwikkeling van een kind in dat geval kunnen verstoren.¹¹

Tot slot neemt het EHRM de mening van het kind, afhankelijk van zijn of haar leeftijd en rijpheid, in aanmerking bij de vraag of gezagsbeëindiging proportioneel is (zie ook artikel 12 IVRK).¹² Ook de standpunten van de biologische ouders zijn relevant voor de beslissing omtrent gezagsbeëindiging, maar het gewicht dat daaraan toekomt, is afhankelijk van de sociale band die het kind met hen heeft. Indien

1 Dit artikel is een bewerking van mijn masterscriptie ter afronding van de afstudeerrichting privaatrecht aan de VU. Ik dank mijn scriptiebegeleidster prof. mr. Lieke Coenraad voor haar commentaar bij een eerdere versie van dit artikel.

2 EHRM 8 juli 1987, appl. nr. 10496/83 (*R./Verenigd Koninkrijk*); EHRM 28 november 1988, appl. nr. 10929/84, *NJ* 1991/541, m.nt. E.A. Alkema (*Nielsen/Denemarken*).

3 EHRM 24 maart 1988, appl. nr. 10465/83 (*Olsson/Zweden*).

4 EHRM 21 september 2006, appl. nr. 12643/02 (*Moser/Oostenrijk*). Zie ook Baartman, H., ‘Kinderen eerst; enkele kanttekeningen’, *FJR* 2007, p. 43-46.

5 EHRM 14 januari 2003, appl. nr. 27751/95 (*K. en T./Finland*).

6 EHRM 6 juli 2010, appl. nr. 41615/07 (*Neulinger en Shuruk/Zwitserland*); EHRM 4 april 2006, appl. nr. 8153/04 (*Marsálek/Tsjechië*); EHRM 13 juli 2000, appl. nr. 25735/94 (*Elsholz/Duitsland*).

7 EHRM 14 januari 2003, appl. nr. 27751/95 (*K. en T./Finland*).

8 EHRM 27 juni 1996, appl. nr. 17383/90 (*Johansen/Noorwegen*).

9 EHRM 15 maart 2012, appl. nr. 35141/06 (*Levin/Zweden*).

10 EHRM 12 juli 2001, appl. nr. 25702/94 (*K. en T./Finland*); EHRM 12 februari 2008, appl. nr. 11057/02, *NJ* 2005/186 (*Haase/Duitsland*).

11 EHRM 14 januari 2003, appl. nr. 27751/95 (*K.A./Finland*).

12 EHRM 13 maart 2012, appl. nr. 4547/10 (*Y.C./Verenigd Koninkrijk*).

die band beperkt is, kunnen de ouders minder bescherming ontnemen aan artikel 8 EVRM.¹³

Het nationale toetsingskader

In Nederland kan het ouderlijk gezag worden beëindigd op basis van twee gronden. Een verzoek tot gezagsbeëindiging kan ten eerste worden toegewezen wanneer het kind ernstig wordt bedreigd in zijn ontwikkeling en de ouder de verantwoordelijkheid voor de opvoeding en verzorging niet binnen een voor de persoon en de ontwikkeling van de minderjarige aanvaardbare termijn kan dragen (artikel 1:266 lid 1 sub a BW). Daarnaast kan het ouderlijk gezag worden beëindigd indien de ouder het gezag misbruikt (artikel 1:266 lid 1 sub b BW).

In de memorie van toelichting bij artikel 1:266 lid 1 sub a BW wordt in het bijzonder stilgestaan bij de termijn waarbinnen een kind duidelijkheid over zijn opvoedperspectief nodig heeft (de aanvaardbare termijn). De gedachte die achter het vereiste van de aanvaardbare termijn schuilgaat, is dat het niet goed is voor een kind om lang in onzekerheid te leven over zijn of haar toekomstperspectief en dat het kind de ruimte moet krijgen om een veilige hechtingsrelatie met de (pleeg)ouders aan te kunnen gaan. Factoren die volgens de wetgever voor de kinderrechter richtinggevend kunnen zijn bij het bepalen van die termijn, zijn de leeftijd van het kind en het belang van het kind bij continuïteit en stabiliteit in de opvoeding. Wanneer thuisplaatsing niet meer tot de mogelijkheden behoort, is een verlenging van de maatregel van ondertoezichtstelling en uithuisplaatsing in beginsel voorts geen juiste maatregel.¹⁴

De verplichting van lidstaten om zo snel als redelijkerwijs mogelijk gezinshereniging te realiseren, gaat niet meer op wanneer dat de gezondheid en ontwikkeling van het kind zou schaden

Misbruik van gezag (sub b) wil zeggen dat de ouder zijn of haar plichten schendt door bepaalde daden of door nalatig te zijn. Uit de wetsgeschiedenis volgt dat daarvan sprake is in extreme situaties, zoals het kind onthouden van onderwijs of het plegen van een misdrijf tegen het kind. Een verzoek tot gezagsbeëindiging kan enkel op deze grond worden toegewezen wanneer niet is voldaan aan de criteria van artikel 1:266 lid 1 sub a BW.¹⁵

De feitenrechtspraak

Inmiddels, ongeveer vier jaar nadat de Wet herziening kinderbeschermingsmaatregelen in werking is getreden, kan uit de feitenrechtspraak worden afgeleid op welke wijze de kinderrechter bovengenoemde gronden voor gezagsbeëindiging inkleedt. Nu er geen enkele zaak is gepubliceerd waarin het gezag enkel op grond van artikel 1:266 lid 1 sub b BW (misbruik van gezag) is beëindigd,¹⁶ wordt aan die rechtsgrond hieronder geen aandacht besteed. De cumulatieve vereisten die hieronder besproken worden, hebben dus alle betrekking op artikel 1:266 lid 1 sub a BW.

Een ernstige bedreiging

Bij de beoordeling van een verzoek tot gezagsbeëindiging beoordeelt de kinderrechter allereerst of sprake is van een ernstige bedreiging in de ontwikkeling van het kind. Een relatief veelvoorkomende bedreiging is dat het kind in het algemeen onvoldoende veiligheid en geborgenheid krijgt¹⁷ en dat de (identiteits)ontwikkeling dusdanig wordt belemmerd doordat het kind kampt met een ernstig loyaliteitsconflict tussen ouders en pleegouders.¹⁸ In geen van de zaken heeft de kinderrechter expliciet getoetst of de bedreiging ‘ernstig’ is. Een logische reden daarvoor zou kunnen zijn dat die toets in het kader van een reeds uitgesproken ondertoezichtstelling al heeft plaatsgevonden.

De verantwoordelijkheid van de ouder

De volgende toets die plaatsvindt, betreft de vraag of sprake is van de situatie dat de ouder niet in staat is om de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding van het kind te dragen. In de feitenrechtspraak heb ik drie verschillende situaties kunnen onderscheiden waarin de kinderrechter oordeelt dat daarvan sprake is:

- Het valt de ouder te verwijten dat hij of zij daartoe niet in staat is;
Voorbeelden: de ouder gaat de strijd aan met de hulpverlening,¹⁹ komt afspraken niet na,²⁰ heeft weinig of geen contact met het kind²¹ of mishandelt het kind.²²

16 Met uitzondering van een zaak waarin een verzoek tot gezagsbeëindiging werd toegewezen op grond van zowel sub a als sub b van artikel 1:266 lid 1 (Rb. Rotterdam 23 februari 2017, ECLI:NL:RBROT:2017:2439).

17 Zie onder meer Hof Arnhem-Leeuwarden 29 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7660; Hof Arnhem-Leeuwarden 6 juni 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:4890; Hof Den Bosch 9 november 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:4806; Hof Arnhem-Leeuwarden 14 april 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:2968.

18 Zie onder meer Hof Arnhem-Leeuwarden 22 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7430; Hof Den Bosch 9 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:944; Hof Den Bosch 21 december 2017, r.o. 3.8.3, ECLI:NL:GHSHE:2017:5829; Hof Den Haag 2 maart 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:1766.

19 Hof Arnhem-Leeuwarden 27 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:3042; Hof Den Bosch 9 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:957; Hof Arnhem 21 september 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:8301.

20 Hof Amsterdam 30 januari 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:337; Hof Den Bosch 9 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:957.

21 Hof Amsterdam 17 april 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:1315; Rb. Amsterdam 7 februari 2018, ECLI:NL:RBAMS:2018:693.

22 Rb. Den Haag 28 september 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:11246.

13 EHRM 28 oktober 2010, appl. nr. 52502/07 (*Aune/Noorwegen*); EHRM 30 november 2011, appl. nr. 37283/13 (*Strand Lobben en anderen/Noorwegen*).

14 *Kamerstukken II* 2008/09, 32015, nr. 3.

15 *Kamerstukken II* 2008/09, 32015, nr. 3.

- Het valt de ouder niet te verwijten dat hij of zij daartoe niet in staat is;
Voorbeelden: de ouder heeft een verstandelijke beperking,²³ beschikt over onvoldoende cognitieve vaardigheden²⁴ of heeft psychische problematiek.²⁵
- De eigenschappen van het kind in combinatie met de problematiek van de ouder maakt dat de ouder daartoe niet in staat is.
Voorbeeld: het kind heeft een verstandelijke beperking of gedrags- en/of hechtingsproblematiek en de ouder is onmachtig om zorg te dragen voor de verzwaarde opvoedingssituatie.²⁶

De aanvaardbare termijn

Hieronder volgt een aantal factoren die de kinderrecht relevant acht voor het nemen van de beslissing dat de aanvaardbare termijn al dan niet is verstreken: wanneer treedt het omslagpunt op waarbij gezagsbeëindiging volgens de kinderrecht noodzakelijk is in het belang van het kind?

Duidelijkheid omtrent het toekomstperspectief

Een overweging die veelvuldig in de feitenrechtspraak voorkomt, is dat verlenging van de maatregelen (ondertoezichtstelling en machtiging uithuisplaatsing) jaarlijks veel onrust bij het kind zal blijven veroorzaken.²⁷ Aan het belang van het kind bij duidelijkheid komt volgens de kinderrecht nog meer gewicht toe in de volgende omstandigheden:

- De ouders geven geen emotionele instemming voor het verblijf in het pleeggezin.²⁸
- Het kind heeft meerdere malen van verblijfplaats gewisseld.²⁹
- Het kind weet zich niet te verhouden tot ouders en pleegouders.³⁰
- Er is sprake van een kwetsbaar kind vanwege een belast verleden³¹ of kindeigen problematiek.³²

Wanneer het kind geen onrust, onzekerheid en spanning ervaart, kan het daarentegen ook zo zijn dat het kind *geen* behoefte heeft aan duidelijkheid over zijn of haar toekomstperspectief. Aldus werd geoordeeld in een zaak waarin het kind al bijna tien jaar uit huis was geplaatst. Voor het

oordeel dat de aanvaardbare termijn niet was verstreken, speelde mee dat de ouders zich niet tegen de uithuisplaatsing verzetten, niet aan het kind trokken en meewerkten aan beslissingen over de opvoeding en verzorging.³³

Continuering van het hechtingsproces

In overeenstemming met de artikelen 3 en 20 IVRK en met de wetgeschiedenis, kent de kinderrecht in het kader van de aanvaardbare termijn een groot gewicht toe aan de omstandigheid dat het kind zich inmiddels aan de pleegouders heeft gehecht en in het pleeggezin is ‘ingegroeid’. In het verlengde daarvan is ook de vraag relevant of het kind al gedurende een lange periode bij het betreffende pleeggezin woont.³⁴ Een lange periode in dat verband is in ieder geval een periode van ongeveer drie jaar.³⁵ Aan de continuering van het (veilige) hechtingsproces komt voorts een groter gewicht toe wanneer sprake is van een kwetsbaar kind.³⁶

De verplichting van lidstaten om zo snel als redelijkerwijs mogelijk gezinshereniging te realiseren, gaat niet meer op wanneer dat de gezondheid en ontwikkeling van het kind zou schaden

Het kan echter ook zo zijn dat juist de voortdurende van de hechtingsband tussen de biologische ouder en het kind voorop dient te staan. Uit de feitenrechtspraak volgt dat voorzichtig moet worden omgegaan met de stelling dat gezagsbeëindiging tot duidelijkheid leidt wanneer de biologische ouder de enige constante hechtingsfiguur in het leven van het kind is.³⁷

Positieve ontwikkeling

Wanneer de kinderrecht oordeelt dat de aanvaardbare termijn is verstreken, wordt voor de motivering daarvan ook geregeld als factor van belang meegenomen dat het kind zich goed ontwikkelt in het pleeggezin.³⁸ Meer concreet kan dit blijken uit de omstandigheid dat de problematiek van het kind gestabiliseerd en/of verminderd is³⁹ of dat het goed gaat op school.⁴⁰

23 Hof Arnhem-Leeuwarden 29 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7660; Hof Amsterdam 18 juli 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:2932.

24 Hof Amsterdam 14 maart 2017, ECLI:NL:GHAMS:2017:861; Hof Den Bosch 9 maart 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:957.

25 Hof Amsterdam 13 maart 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:919; Hof Den Bosch 20 juli 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:5176.

26 Hof Amsterdam 13 maart 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:919; Hof Arnhem-Leeuwarden 6 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:2316.

27 Hof Amsterdam 17 april 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:1315; Hof Arnhem-Leeuwarden 17 april 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:3776.

28 Hof Den Bosch 8 februari 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:535.

29 Hof Den Bosch 8 februari 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:535.

30 Hof Den Bosch 5 april 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:1467.

31 Hof Amsterdam 17 april 2018, r.o. 5.4, ECLI:NL:GHAMS:2018:1315.

32 Hof Arnhem-Leeuwarden 20 februari 2018, r.o. 5.8, ECLI:NL:GHARL:2018:1821,.

33 Hof Arnhem-Leeuwarden 25 januari 2018, r.o. 5.10, ECLI:NL:GHARL:2018:1135,.

34 Hof Arnhem-Leeuwarden 25 januari 2018, r.o. 5.6, ECLI:NL:GHARL:2018:879; Hof Den Haag 24 januari 2018, r.o. 5.10, ECLI:NL:GHDHA:2018:119; Hof Arnhem-Leeuwarden 30 november 2017, r.o. 5.6, ECLI:NL:GHARL:2017:10619.

35 Hof Arnhem-Leeuwarden 29 maart 2018, r.o. 5.4, ECLI:NL:GHARL:2018:3038; Hof Den Haag 24 januari 2018, r.o. 5.10, ECLI:NL:GHDHA:2018:119; Hof Arnhem-Leeuwarden 30 november 2017, r.o. 5.6, ECLI:NL:GHARL:2017:10619,.

36 Hof Arnhem-Leeuwarden 21 juni 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:5119.

37 Hof Arnhem-Leeuwarden 14 februari 2018, r.o. 5.6, ECLI:NL:GHARL:2018:1328,.

38 Hof Arnhem-Leeuwarden 17 april 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:3776; Hof Arnhem-Leeuwarden 20 februari 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:1821.

39 Hof Den Bosch 17 april 2018, ECLI:NL:GHSHE:2018:1467.

40 Hof Amsterdam 30 januari 2018, ECLI:NL:GHAMS:2018:337.

Leeftijd van het kind

Uit de feitenrechtspraak blijkt dat de aanvaardbare termijn eerder is verstreken wanneer kinderen jong zijn.⁴¹ Die gedachtegang is in overeenstemming met de memorie van toelichting.⁴² Hoewel het uitgangspunt voor de jeugdhulp is dat binnen een half jaar tot maximaal één jaar na de uithuisplaatsing een opvoedbesluit wordt genomen,⁴³ kan echter niet *in zijn algemeenheid* gesteld worden dat de aanvaardbare termijn voor kinderen jonger dan een jaar maximaal een half jaar is. Afhankelijk van de omstandigheden kan dan nog worden volstaan met een ondertoezichtstelling en een machtiging uithuisplaatsing, zodat nader onderzoek kan worden verricht naar de opvoedmogelijkheden van de ouder(s) en de ontwikkeling van het kind.⁴⁴

Mening van het kind

Er zijn weinig zaken gepubliceerd waarin de mening van het kind expliciet in de beoordeling van de kinderrechter wordt meegenomen. Uit de feitenrechtspraak waarin daarvan wél sprake is, volgt dat de kinderrechter waarde aan de mening van het kind hecht. Dat betekent uiteraard niet dat de beslissing omtrent gezagsbeëindiging per definitie met de mening van het kind overeenstemt. Wanneer het kind de wens heeft om terug te keren naar huis terwijl dat niet in zijn of haar belang is, kan het kind bijvoorbeeld des te meer gebaat zijn bij het verkrijgen van duidelijkheid omtrent het toekomstperspectief.⁴⁵

Het gezag van een ouder mag alleen beëindigd worden wanneer een buitengewone omstandigheid dat rechtvaardigt en er alles aan is gedaan om gezagsbeëindiging te voorkomen

Kansen voor de ouder

Ouders nemen een groot risico wanneer zij een kans onbenut laten om aan te tonen dat zij in staat zijn om de verantwoordelijkheid voor het kind te dragen. Als het kind eenmaal (veilig) is gehecht aan de pleegouders en duidelijkheid over zijn of haar opvoedperspectief nodig heeft, staat dat voor de kinderrechter namelijk voorop.⁴⁶ Ook de vraag of een ouder überhaupt voldoende kansen heeft gehad om zich te bewijzen, is dan irrelevant. Wanneer de

aanvaardbare termijn voor het kind eenmaal is verstreken, is de kans van een ouder om te laten zien dat hij of zij het kind zelf kan opvoeden en verzorgen dus definitief verkeken.⁴⁷ Een positieve ontwikkeling, zoals vooruitgang in de zelfredzaamheid van een ouder, kan er bijvoorbeeld wel aan bijdragen dat de ouder vaker omgang met het kind kan krijgen.⁴⁸

Coöperatieve houding van de ouder

Uit de feitenrechtspraak volgt dat een coöperatieve houding van de ouder de beslissing van de kinderrechter in het kader van de aanvaardbare termijn in beginsel niet anders maakt, tenzij (1) de ouder een positieve invloed heeft op het kind en het effect van gezagsbeëindiging daardoor nadelig zou zijn voor het kind⁴⁹ of (2) het kind door de coöperatieve houding van de ouder geen onzekerheid ervaart. Bij die laatste omstandigheid zijn in de feitenrechtspraak de volgende omstandigheden relevant: de leeftijd van het kind, een veilige hechting van het kind aan de pleegouders, het respecteren van de wensen van het kind door de ouder en het duurzaam instemmen van de ouder met de uithuisplaatsing.⁵⁰

Conclusie

Bij de beoordeling van een verzoek tot gezagsbeëindiging ligt de focus van de kinderrechter overduidelijk bij het bieden van duidelijkheid aan het kind omtrent zijn of haar toekomstperspectief. Die gedachte lijkt mij zonder meer in het belang van het kind. Echter, op grond van het IVRK, het EVRM en de rechtspraak van het EHRM is het belangrijk dat de kinderrechter eveneens stilstaat bij de gedachte dat het kind belang heeft bij het behoud van de band met zijn of haar ouder(s). Het gezag van een ouder mag alleen beëindigd worden wanneer een buitengewone omstandigheid dat rechtvaardigt en er alles aan is gedaan om gezagsbeëindiging te voorkomen. Ook in zaken waarin de aanvaardbare termijn is verstreken, mag gezagsbeëindiging geen automatisme zijn. De discretionaire bevoegdheid die uit artikel 1:266 lid 1 BW voortvloeit, geeft aan de kinderrechter de mogelijkheid om ook in die gevallen een zorgvuldige belangenafweging te maken.

Over de auteur**Mr. L.E. de Wolf**

Advocaat familierecht bij BVD advocaten.

41 Hof Arnhem-Leeuwarden 15 juni 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:5118.

42 *Kamerstukken II* 2008/09, 32015, nr. 3.

43 Richtlijn Pleegzorg voor Jeugdhulp en jeugdbescherming 2015, p. 44.

44 Rb. Limburg 5 oktober 2017, r.o. 4.5, ECLI:NL:RBLIM:2017:9713.

45 Hof Arnhem-Leeuwarden 22 augustus 2017, ECLI:NL:GHARL:2017:7430.

46 Hof Arnhem-Leeuwarden 29 maart 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:3038; Hof Amsterdam 25 april 2017 ECLI:NL:GHAMS:2017:1599.

47 De ouder kan hooguit een beroep doen op artikel 1:277 BW (herstel ouderlijk gezag).

48 Hof Amsterdam 13 maart 2018, r.o. 5.6, ECLI:NL:GHAMS:2018:919.

49 Hof Arnhem-Leeuwarden 8 november 2016, ECLI:NL:GHARL:2016:9065.

50 Hof Arnhem-Leeuwarden 25 januari 2018, ECLI:NL:GHARL:2018:1135; Hof Den Haag 28 september 2016, ECLI:NL:GHDHA:2016:2919.